

היבטים לשוניים בפרשת ויחי פא

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בציבור בפרשת ויחי בהפטרה ובראשון של שמות

מז ל אֶעֱשֶׂה : העי"ן בחטף סגול כן הוא במדויקים
מז לא הַשְּׁבֵעָה לִי וַיִּשְׁבַּע לוֹ : שני לשונות השבועה כאן הן מלרע, ומוטעמות בטעם מפסיק
מח ו וּמִלֻּדְתָּךְ אֲשֶׁר-הוֹלַדְתָּ : הדלת"ן בשוא נח ¹
מח ז מִתְּהָ : ההטעמה במ"ם. כדי למנוע טעות – בחלק מהחומשים נוספה תלישא גם במ"ם ²
מח ט אֲשֶׁר-נָתַן-לִי קַחֶם-נָא : געיה בנו"ן ובקו"ף בהתאמה. וְאַבְרָכֶם : הר"ש בשווא נע והכ"ף בצירי
[שני]
מח יד שִׁבְלִי : ש"ן שמאלית
מח טו וַיִּבְרָךְ : במלעיל והר"ש בסגול
מח טז וַיִּקְרָא : וא"ו החיבור מנוקדת בשווא
[שלישי]
מח יט יְהִי-לְעַם : געיה ביו"ד הראשונה ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק. וְזָרְעוּ יְהִי מְלֵא-הַגּוֹיִם : טעם טפחא בתיבת וְזָרְעוּ
מח כ בְּיָד : הב"ת בטעם רביע, אין להשגיח בגרשיים של קורן. יִשְׁמְךָ : המ"ם בשווא נע כי השי"ן בחירק מלא ³
מח כב וְאַנִּי : בגרשיים, אין להשגיח ברביע של קורן. שְׁכֶם אֶחָד : האל"ף והח"ת בפתח
[רביעי]
מט ג בְּכָרִי אֶתָּה : שתיהן במלעיל. וַיִּתֵּר עָז : העי"ן בקמץ גדול ולא בחולם
מט ו תַּחַד : מלרע הטעם בח"ת. הָרְגוּ אִישׁ טַעַם נסוג אחור לה"א הר"ש בשווא נע. עַקְרוֹ-שׁוֹר : דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע
מט ט מִטָּרֵף בְּנֵי עֲלִית : טעם טפחא בתיבת מִטָּרֵף
מט י מִיְהוּדָה : מ"ם בחירק מלא, אין לבטא שווא ביו"ד. יִקְהַת : דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע
מט יג יָמִים : יש להדגיש את המ"ם להבדיל מרבים של יום: יום/ימים – ים/ימים
מט יז עַקְבֵי-סוֹס : דגש חזק בקו"ף והשווא תחתיה נע
מט יח [חמישי]
מט כ מַעֲדָנֵי-מִלֶּךְ : העמדה קלה במ"ם הראשונה למנוע הבלעת העי"ן החטופה
מט כג וַיִּמְרָרְהוּ : היר"ד בשווא נח ור"ש ראשונה בשווא נע
מט כד אֲבִיר : הב"ת רפה ללא דגש
מט כה וַיַּעֲזְרֶךָ : עי"ן בשוא נח, ז"ן בשוא נע, כ"ף סופית דגושה. יש להיזהר מתופעת 'הדבקין' בקריאת פסוק זה (בדומה לכל קריאה אחרת), דהיינו, לתת רווח בין מילים שאות עלולה להיבלע ביניהן למשל: שמים // מעל וכד'. וַיִּבְרָכְךָ : ר"ש בשווא נע וכ"ף סופית דגושה
מט כו [ששי]
מט כז יִטָּרֵף : הר"ש בקמץ רחב ⁴ . יֹאכֵל עֵד : טעם נסוג אחור ליו"ד
מט ל אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי-מַמְרָא : המרכא במילה אֲשֶׁר ⁵
מט לג וַיֵּאָסֶף : במלעיל
נ ב הַרְפָּאִים : הפ"ה בשווא נע בניגוד להרגל, ולהזהר מהבלעת האל"ף. לא הרופים

¹ יש משתבשים לקרוא ומולדךך והפכו את השוא הנח לנע [בקריאת סגול] ואת הנע לנח!
² מעניין, שגם בתנ"ך ברויאר ודוהן ובר-אילן שנמנעים מסימון כפול של תלישא ושאר הטעמים המסומנים בראש המילה או בסופה – כאן מסמנים תלישא גם על המ"ם.
³ כלומר התנועה הגדולה של החירק. הובהר כאן כמה פעמים כי הכתיב המופיע במקרא כשהוא חריג מבחינה דקדוקית אינו קובע אם זו תנועה גדולה או קטנה.
⁴ לו היתה המילה יטרף מוקפת לזו הבאה אחריה, היינו דנים אותו בקמץ חטוף.
⁵ בדפוס ונציה בטעות המרכא במילה פְּנֵי.

נ ז וְכָל זְקֵנֵי אֶרֶץ-מִצְרָיִם: טפחא בתיבה וְכָל

נ יד קְבָרָיו: הקו"ף בקמץ קטן

נ יז אָנָּה: מלרע, הטעם בנו"ן, יש להעמיד קלות גם את האל"ף

נ כ [שביעי]

נ כא וַיִּנְחָם: במלרע⁶

נ כב [מפטיר]

נ כד וְאֵלֶּיָם: האל"ף כלל אינה נשמעת. וְהֶעֱלָה: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה,

בדומה לו גם בפסוק הבא וְהֶעֱלַתֶם

הפטרת ויחי מלכים א ב:

ב ג וְעֹדוֹתָיו: הדל"ת בשוא נע והו"ו נקראת בחולם, במבטא "ישראל": Ve'edeVotav

ב ה אֲשֶׁר-עָשָׂה לִי: טעם קדמא נסוג אחר לעי"ן. וַבַּנְעִלוֹ: אע"פ שיש געיא (מתג) בו"ו – הבי"ת בשוא נח

ב ז בְּבָרָחֵי: ב"ת שנייה בקמץ קטן

ב ח קָלְלָנִי: געיה בקו"ף ושווא נע בלמ"ד. וְאֶשְׁבַּע: טעם קדמא בשי"ן והעמדה קלה בבי"ת

ראשון של שמות:

א ג יִשְׁשַׁכָּר: כבר כתבנו בפרשיות ויצא-וישלח לקרוא יִשְׁכָּר והשי"ן השנייה כאילו אינה קיימת

א ז [שני מנחת שבת]

א י הָבָה נְתַחֲכֶמָה: הנ"ן רפויה⁷

א יב [שלישי מנחת שבת]

דקדוקים מהספר של אברהם נפח ז"ל

מח א/ב וַיֹּאמֶר וַיִּגְדַּר סתמי, מישהו (לא כתוב) אמר, הגיד. « א:איד.

מח ו הוֹלִדְתָּ לא כבר, שלא היו, אלא עבר בעתיד, לכן צורת מושלם.

א"ה. לדעת רש"י מתפרש אם תוליד עוד, לדעת הרמב"ן אין ספק שליוסף נולדו בנים נוספים מלבד מנשה ואפרים. לגבי דבריו על צורת מושלם לא נתברר לי אם נניח שבאמת יוסף הוליד עוד כדברי הרמב"ן איך התורה הייתה כותבת ברור שאין לכתוב וּמוֹלַדְתָּךְ אשר ותולד'. כנראה שרש"י מפרש שלא נולדו עוד כי לא מצינו במשפחות יוסף בנים נוספים בפרשת פינחס.

מט ג וַיִּתֵּר עַז היעלה על דעת אי מי לקרוא בניקוד חולם עז??

מט כו בְּנִימוֹן זָאֵב וַיִּתְּרָף היעלה על הדעת לקרוא יִתְרָף בחולם?!

בגליון וישלח שנה זו (פא). לו כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֲמֵדָן וְאֶשְׁבֵּן וַיִּתְּרָן וַיִּכְרוּ ברור שזה היה דישון בן שעיר, ולכן הקמץ הוא קטן וגם לספרדים לבטא "דישון" ממש (כמו דישון בספרדית) ולא דִישָׁן.

א"ה. נשתקעו הדברים! הגע עצמך, יש שינוי בין דיפת ובין ריפת, וְדִיפַת (דברי הימים א, ו, א) וְרִיפַת (בראשית

, ג). ובנשי עשו בְּשֵׁמֶת פֶּת אֵילָן חֲחֲתִי (בראשית ט, לד) עֲדָה פֶּת אֵילָן חֲחֲתִי (בראשית לו, ב); מְחַלַּת פֶּת

יִשְׁמַעֲאֵל (בראשית כז, ט) בְּשֵׁמֶת פֶּת יִשְׁמַעֲאֵל (בראשית לו, ג). היעלה על הדעת להשוות את קריאתם?

לא יתכן קמץ חטוף (קטן) בהברה מוטעמת. ע"כ מגיליון וישלח. דימיתי שאין שותפים לדעה מוטעית

זו. עתה אציג התכתבות

פנייה מאוריאל משנת עח לענ"ד כדאי להוסיף להעיר תוספת בהיבטים/תורת הקורא (מקץ) את שמובא

בקובץ המצ"ב:

⁶ בשונה מזולתו בפרשת כי תישא, שם מילה שונה לחלוטין, וַיִּנְחָם. אצלנו בבנין פיעל שם בבנין נפעל.

⁷ בחלק מהדפוסים, הנ"ן דגושה אך אין זה הנוסח המדויק, בכתר ארם צובה אין דגש.

מג, יד שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי: בראשון הכ"ף
בחולם, בשני בקמץ-גדול, בשניהם הלמ"ד
בשבא-נח (שניאור), ושניהם מלעיל.

כוונתו לקובץ הדיוקים בקריאת התורה של ידידנו הרב יעקב יקובוביץ נר"ו.
תשובתי (משנת עח) אוריאל, אתה רציני?!

כל צורת ידעתי שמעתי וכו' וכו' בהפסק אציין שהוא קמץ רחב?
מה לי שפלוני [שאיני מזלזל בו] טעה בזה בגלל היותו מתוחכם מדי?
אליהו

עוד אוריאל (משנת עח) בראשית מג יד: וְאֲנִי כֹּהֵן שְׁכַלְתִּי שְׁכַלְתִּי י:
מר א' נפח טען (כא) שהקמץ שב"שכלתי" הוא קטן, כי הקמץ הקטן הוא בן זוגו של החולם (כמו
שכלתי).

בהקלטה הנ"ל, בדקה 32:45, דחו את דבריו פרופ' קוגוט ואחרים מהקהל.
דבריו דחויים הן מחמת מסורת העדות המבחינות בין קמץ גדול לקטן, הקוראות כאן קמץ גדול,
והן מחמת הסברה: בהפסק התנועות מתארכות, ולא מתקצרות.
החולם (גם החסר) הוא תנועה גדולה, ולא מצאנו שיהפוך לקמץ קטן בהפסק.
להפך, כשהחולם מתרחק מהטעם, הוא מתקצר (כל – כל).
בבנין קל (פעל) יש שלושה משקלים, וכנראה ששורש שכל" משמש גם במשקל פעל (שכלתי) וגם
במשקל פעל (שכלתי > שכלתי).
והנה הגיעה שאלה מצבי שביט נר"ו. בס"ד

שלום,

בשבת שעברה קרא אצלנו בתורה הרב אלחנן בן-נון (הרב שלנו עד לאחרונה. לפני כמה חודשים הוא פרש ובמקומו מונה
הרב יהונתן דרורי, בנו של הרב צפניה דרורי).

כאשר הוא הגיע לפסוק "כאשר שכלתי שכלתי", הוא קרא גם את המילה הראשונה וגם את המילה השניה
shacholti (חולם וקמץ קטן). חשבנו שהוא התבלבל ותיקנו אותו שאת המילה השניה צריך לקרוא shachalti
(עם קמץ גדול), אבל הוא עמד על דעתו וקרא שוב ושוב shacholti. לאחר התפילה שאלנו אותו מדוע הוא
קרא כך והוא אמר שהעובדה שיש דגש באות תי"ו מוכיחה שהשווא שיש באות למ"ד הוא שווא נח, וממילא
הקמץ שלפניו הוא קמץ קטן (תנועה קצרה).

מה דעתכם?

ברצוני להעיר שתי הערות:

- 1 - בתנ"ך סימנים מסומן קמץ גדול
- 2 - גם במילה הראשונה יש דגש באות תי"ו למרות ששם יש חולם חסר שגם הוא כידוע תנועה ארוכה.

תשובת אליהוא. חוסר הבנה של כללי ק"ק.

בדרך כלל אומרים שק"ק הוא קמץ לא מוטעם בהברה סגורה. וזה מוטעם.
אגב, הקמץ הוא צורת הפסק במקום פתח במקרה שלנו. חבל שהתעקש על שגיאה שלו.
שבת שלום

אליהוא

אוריאל פנה לרב יואל בן-נון נר"ו וכך נענה. תחילה הביא מכתב מאחיו בעל המעשה

ב"ה מוצ"ש ויגש התשפ"א

לאחי היקר שבוע טוב, ראשית אומר לך את מה שאני יודע בענין 'שכלתי שכלתי'.

אני מצטט כאן ממו"ר אבינו (ד"ר יחיאל בן-נון) ז"ל.

בהמשך כיון שאיני מכיר את ר' אוריאל והוא גם לא פנה אלי.

אתה בהחלט יכול להעביר לו את תשובתי. אם ירצה להמשיך דיון יוכל לפנות אלי כרצונו.

א. איני מחשיב את עצמי כמומחה בלשון, אבל אבא ז"ל אמר לי את הדבר בפירוש, והוא ידע

לא מעט בדיוק לשון המקרא, גם אם היו לו מחלוקות לא מעטות במספר דברים כידוע.

ב. הוא הוסיף שהטית הפעל בבנין קל באה מהשם 'שכול' בשבא תחת הש', ובכ' חלומה ורפויה.

לכן ההטיה שלו היא בחולם או בקמץ קטן. לפי מה שבדקתי עכשיו כך מופיע בלשון המקרא מספר
פעמים (ישע' מז' ומט' ותהל' לה').

ג. לא ידעתי אז לשאול אותו יותר בענין, ולדעתי מסברה בלבד, הדבר מבטא מצב של פסיביות

מוחלטת ואין אונים נורא של יעקב. מצבו לא היה דומה למצבה של רבקה, שביכלתה היה למנוע

את הריגת יעקב, לכן המנועותה ממנה הופכת אותה להיות גורמת באיזו מדה. אולי זו הסבה

שהמלה 'אֶשְׁכַּל' (בראשית כז, מה) בפתח תחת הכ' הדגושה בהטית משקל 'אפעל' בפתח. כך גם באג

יְבִין תְּשִׁכַּל מְנַשִּׁים אֲמַר (שמואל א, טו, לג) וגם שם יש להבין את זה שאגג עצמו גרם לכך כפי שאומר לו שמואל הנביא בפירוש.

ד. בכל המקרא אין הטית 'שכל' בבנין קל בעבר, אלא בבנינים אחרים פעל בפ' חרוקה, ובהפעיל. לכן נראה לי מובן שהפעל בא מהשם 'שכול' כאמור למעלה, והטיתו בבנין קל תהיה 'שכלתי' בחולם או בקמץ קטן. אפשר שיש מקום גם למשקל 'קטל' בקמץ ופתח, אבל זו אינה הוראת המלה במקום זה. אין מקום לומר שיעקב רואה את עצמו אשם בהפיכתו לאב שכול בגלל זה.

ה. אבא ז"ל אמר לנו לא פעם שהכללים המבחינים בין סוגי הקמץ בהברה פתוחה או סגורה, וביחס להטעמה, הם עקרונות שהניח ר' יהודה חיוג', אבל יש להם גם יוצאים מן הכלל לא מעטים. ו. במקום שהנקוד המקורי היה חולם כשיש סבה כמו התרחקות ממקום הטעם, למשל, התנועה מתקצרת לקמץ קטן. לכן אבא ז"ל הסביר שהקמץ ב'צהרים' הוא קמץ קטן, וכך גם בקמץ הבא לפני חטף קמץ. המקור שלו הוא במלה 'צהר' הצ' בחולם. וכן ב'טהרה' ומלים נוספות. אין שום הגיון לשוני לשנות את החולם לקמץ רחב. אם הפעל בא מהשם 'שכול' בהחלט מתאים להטות אותו במשקל 'שכלתי' בחולם או בקמץ קטן.

ז. אמנם כאן יש נטיה להרחיב את ההטעמה בגלל סוף הפסוק, אבל שוב אין זה הכרחי לומר כך.

ח. כלל נוסף שהבנתי מאבא ז"ל הוא, שאין נכון לראות במתגים כמוכיחים את שנוי הנקוד של המלים, כיון שמסורת הנקוד מהותית יותר וקדומה יותר. בהחלט יכול להיות מצב שיש מסורת של מתג או הפסק כמו במלה 'צהרים', שמטרתה מניעת הבלעת ה' החטופה, ומחיבת הפסקה קלה, אבל אין המתג מחיב להורות על שנוי התנועה לתנועה גדולה.

ט. מה שהוזכר בשמי על הוכחת דעתי מהדגש בת' נאמר על ידי להיפך, שלדעתי, זו אינה ראייה. י. מכל הנ"ל אין לדברים האמורים קשר לבטוי 'כאשר אבדתי' באסתר.

כל טוב.

אלחנן בן נון שילה ד"ר אפרים 44830 029942259 0526051190

ואני מוסיף על דברי אחי:

חכמי המסורה בלי ספק קראו כל קמץ בפה קמוץ, וכל ההבחנות החשובות (והנכונות לרוב) של מדקדקי ספרד בין 'קמץ גדול' ו'קמץ קטן' לא היו נחלתם –

לכן, המתג או הטעם או הפסק אינם יכולים להורות קריאה נכונה לפי חכמי המסורה במקרים של ספק במובן הלשוני, ממש כמו המתגים בין פתח וסגול לבין בחטף שאחריהם – המתג מורה רק על הפסקה קלה למניעת הבלעה.

ההבנה הלשונית מחייבת לפרש "יתר שאת ויתר עז" כשמות עצם, לעומת "ארור אפס כי עז", ואי אפשר לקרוא את שניהם בפה רחב, למרות הכללים של הפסק, וזה אפילו שינוי מובן.

כך גם ב"זאב יטוף" שחייב להתפרש בצורת העתיד האקטיבית – קריאה בפה רחב משתמעת כאילו הזאב יהיה לטרף בשינוי מובן בולט – גם לכללי הפסק יש חריגים.

בברכת התורה, המסורה והלשון

יואל בן-נון

אני משתומם על המראה! שם העצם שכול מצריך לדעת ד"ר יחיאל בן-נון שכל פועל בניין קל ש.כ.ל הוא במשקל פֶּעוּל, והוא מביא סתירות להנחה זו מדברי רבקה ושמואל, ומתריך אותם בפלפול סרק שאינו מתקבל ובטענת שוא שבעבר לא מצינו (כי שְׁכַלְתִּי הוא קורא בטעות בקמץ חטוף!).

היכן מצינו פעלים בכניין קל מוטעמים בניקוד קמץ קטן (חטוף)? יְכַלְתֶּם למשל אינו מוטעם לעומת יְכַלְנוּ, ואם מהמקרא יְכַלְתִּי (בראשית ל, ח ועוד) לעומת יְכַלְתִּיו (תהלים יג, ה). לדבריו למה לא יְכַלְתִּי וננקדנו בקמץ קטן! כי יכול הוא במשקל פֶּעוּל (לכל הדעות, לעומת ש.כ.ל המופיע גם בקמץ של הפסק (על זה גופא הוויכוח).

למרבה הצער לפי מה שנראה בהמשך ולפי כללי סרק נוספים נתפרסמו בספר הוראות מוטעות לקריאה בתורה. וכמבואר בהמשך. במקום לדון אם הגעיא (מתג) הופך קמץ לרחב ('קמץ גדול'), כדאי לדבוק בכלל שאין קמץ קטן (חטוף) בהברה פתוחה או בסגורה מוטעמת.

וממשיך אוריאל עמדת הבלשן ד"ר בן נון זכתה לפרסום רב בזכות ספר 'בעל הקריאה' של מיכאל בר-לב (מבוא, עמ' 12):

10. שים לב: לאור הכללים דלעיל, יש לקרוא המלים דלהלן, בקמץ-קטן:
1. בר' ל"ו/26 "דשן" - ק' - דישן, שכן בפס' 21, רשומים בני עשו בסדר הבא: - "דשן ואצר ודשן ע"פ הענין, ובפס' 26-28 באה רשימת בני הנ"ל באותו סדר, - - - ע"כ בפס' 26 - נמנים בני דישן, בפס' 27 - בני אצר ובפס' 28 - בני דישן (בקמץ גדול). (הביא לחשומת לבי הר"ר י. בן נון מחיפה.)
הערה: בפס' 25 - דשן הוא בן-ענה ונכד עשו ואינו אחד מבניו.
  2. בר' מ"א/14 "שבלתי = שכולתי, השני בקמץ קטן.
  3. בר' מ"ט/3 "עז" - ק' = עז - בקמץ קטן.
  4. בר' מ"ט/27 "יטרף" - ק' = יטרוף (בקמץ קטן).
  5. וכן: "ארה-לי" "וקבה-לי", בקמץ קטן: המתג מחוח לא' ולק' משמש רק מחצית ההטעמה שכן ההטעמה היא במלה הבאה-לי, והמתג מורה על - נסיגה לאחור וע"מ שלא יוטעמו ה' או ה'. (וכן בכל זוגות המלים, כדלעיל ס
11. ירמ' ב' 12/ - במלה "חרבו" - הח' - בקמץ קטן, כצוי - בבנין קל.

נוסח ספרדים - עדות המזרח

קמץ רחב

- א. בשמות: הקמץ החטוף משהנה לקמץ רחב, בשמות שבמשקל פעל, שעל-הפעל שלהם הוא את גרזנית. כגון: אהלי - פעלי, תארי, צהרים, מחרת ועוד.
  - ב. בפעלים - שפ' הפעל שלהם הוא את גרזנית בבנין הפעל- לפני חטף קמץ. כגון: מחרבות, יחרב, יעמד; מ', י', קמץ רחב.
  - ג. בכמה פעלים במקרא: מירוד בור (תהל' ל"ד/4)
- הדברים הובאו כאן בתוך דברי המדקדק אברהם נפח ז"ל כי כאמור גם הוא טעה בזה, אבל איני יודע אם טעה גם לגבי יטרף ולגבי עז.
- אוריאל המציא עוד דיונים בעבר שנשכחו ממני.
- משנת עח מר פרנק שלום,
- לא הייתה ברורה לי כוונתך בהערתך בפרשת ויחי על המילה "עז" (יתר עז): קמץ ולא חולם. מישהו בקהילתי טען שמדובר בקמץ קטן. כמובן הדקדוק לא מאפשר קמץ קטן בהברה מוטעמת. אשמח לקרוא את תגובתך.

בברכה,

יצחק שלזינגר

שלום ד"ר יצחק,

לא אני, כי אם ר"א לוין כתב:

מט ג וַיִּתֵּר עֵז: העי"ן בקמץ ולא בחולם

ואכן, מן הראוי להבהיר שהכוונה לקמץ גדול/רחב/רגיל. כ"ט אפ"ר

ממני. נתקבל וַיִּתֵּר עֵז: העי"ן בקמץ גדול ולא בחולם

מצבי שביט משנת עט (מעניין הדבר שהדיון למעלה החל ממנו ולא זכר את מה שיבוא כאן, גם אני לא זכרתי). מדוע קמץ גדול?

שאלתי היום את הרב שלי, הרב אלחנן בן-נון איך קוראים (שאלתי אותו בע"פ איך הוגים ולא איך מנקדים). הוא ענה לי ששמע מאביו (יחיאל בן נון - ראה כאן עליו) והוא אמר לו שקוראים כמו חולם או קמץ קטן (כאמור שאלתי בעל פה איך הוגים ולא איך מנקדים, אז אני לא יודע אם הוא התכוון לחולם או לקמץ קטן). אביו הסביר שמכיוון שהמלה "יתר" היא תאר, המלה "עז" לא יכולה להיות גם תואר כי תואר לא יכול לתאר תואר. לכן זה חייב להיות שם וממילא מנוקד בהתאם.

ממני. לפי מה שנקוט בידינו קמץ חטוף (קטן) יכול להיות במלה בת הברה אחת, או בהברה האחרונה של המלה כמו וַיִּמְרָת (שמות טו, ב), רק במוקף וכמובן לא בסוף פסוק. יש משתבשים וקוראים 'עוז', לרוב לא בקריאת התורה אלא בבטוי עממי, כמו נעשה את זה ביתר שאת וביתר עוז! אליהו

א' בענין 'עז' ז' קמוצה כי זאת צורת הפסק: ראה את הספר של בן-דוד.

כן גם יטרף מאותה סיבה. אליהוא

מכתב הבהרה (??) מיואל בן-נון [מכתב זה והדיון בעקבותיו נשכחו ממני].

ב"ה ט"ז בטבת התשע"ט

תשובה

כפי שלמדנו מאביו, ד"ר יחיאל בן-נון ז"ל -

הקמץ נקבע על ידי בעלי המסורה (בטבריה) בפה קמוץ (במבטאי תימן ואשכנז) בין אם הוא קצר או ארוך - הם לא קראו קמץ לפה פתוח.

כללי הקמץ הידועים נקבעו בספרד (ר' יהודה חיוג' ותלמידיו), והם התאימו ניקוד טברני למבטא ספרדי, ולכן יצרו את ההבחנה המלאכותית בין 'קמץ גדול' בפה פתוח, לבין 'קמץ קטן' בפה קמוץ, ור"י חיוג' קבע כלל, שכל קמץ מתג או טעם הוא 'גדול'.

כלל זה נכון ב-99 אחוז, אך לא במאה.

כל הקורא "יתר עז", (כמו "ארור אפם כי עז") בפה פתוח משנה את מובן הפסוק, כי הראשון הוא שם עצם, והשני הוא תואר. לכן יש לקרוא בפה קמוץ, כי על שינוי מובן מחזירים את הקורא לכל הדעות, והקמץ מעיד את בעלי המסורה רק על פה קמוץ.

כך הדבר גם ב"טרף", מפני שמשקל 'אפעל' הוא פסיבי ולא אקטיבי⁸, ובפה פתוח זה נשמע קרוב ל"היה נתון לטרף", מאשר למובן האקטיבי הנכון - במקרים כאלה, כאשר כללי ההגיה 'הספרדיים' משנים את מובן הפסוק, ההלכה מחייבת להקפיד על המובן הנכון, וכאמור הקמץ מעיד (מבעלי המסורה) על פה קמוץ. כך הדבר גם בבראשית ל"ו, כו - "ואלה בני דישן", שהוא הוא "דשון" מפס' כא, שאיננו יכול להיות זהה לאחיו מפס' כט.

והוא הדין בציווי המוארך "ארה לי" ו"קבה לי" שבפרשת בלעם ובלק - כי אין ציווי בפה פתוח. כך אנו נוהגים כל השנים.

בברכת התורה

יואל בן-נון

הרב מיכאל דושינסקי נר"ו. לגבי דבריך ר' אוריאל היקר:

לא הבנתי את המובא כאן בשם ד"ר יחיאל בן נון.

הרי זו הברקה נפלאה של אביו, ר' יחיאל ד"ר בן נון ז"ל, של הרב (ד"ר?) אלחנן בן נון שלי! (ידידי ממרכז לפני +50 שנה!)

הרי הוא 'כאילו' אומר כך: יש כאן תופעה של "חילוף". בעצם רצה המשורר, יעקב אבינו-ישראל לומר לו לראובן ואף אמר לו:

היה'יש בך: עַז-יָתֵר. ואז ברור ש: עַז הופך < עַז כנסמך. יתר הוא תואר לעז. עז גבוה, עז מיותר. עז מוגזם... רק שבלשון "השירה" והתוכחה ובהתלהבות שם, במיטה, ב"האספו ואגידה", הפכה, בפיו של ישראל אבינו, ה-עַז-יָתֵר הזאת... כדרך שירה! ל- יָתֵר-עַז ! [נא בטובכם, הביאו לנו דוגמות נוספות!]

אך, וכאן ההברקה, על אף שה-עז עתה, פ י ז י ת, מופיע ב"מפסיק גדול", אין עובדה זו משנה את מעמדו! ה"עַז" נשאֵר במעמדו כסומך (!) של הנסמך (!) יתר! ולכן הוא נשאֵר מתחלף מחולם-חסר לק"ק: עַז! ולכן כשהרב אלחנן אמר שהוגים כק"ק, ז"א בתנועת [ס], כפי שאמר אביו, לזה התכוון. שפתיים יישק! שלכם מיכאל דושינסקי

שלמה שיינין. מה יעשו עם ה"הברקה" הזו בפסוק "יַעֲלֵנוּ מֵאֲבֵי עַז (תהלים יח, יח)?"

ממני. חריף, ר' מיכאל

אבל אין לדין אלא מה שענינו רואות. הביטוי עוז-יתר מתאים לעברית החדשה ואינו מקראי. ועתה, פרופ' בלאו טוען שיש קושי בחלוקה הקמחית לעשר תנועות כי אוזנינו שומעות שהפתח במלה נער יותר רחבה מהקמץ במלה ישב או קם.

אינני מהחוצפנים הטפשים המבטלים לחלוטין את תורת הדקדוק הקמחית, אבל יש טעם בדבריו. יתכן שסימן הקמץ המשותף מראה על דמיון ואולי זהות במבטא הקמץ הרחב לעומת החטוף, [ומבחינה דקדוקית הן שתי תנועות רחוקות זו מזו, הרחב מתנהג כתנועה גדולה ונוטה להברה פתוחה כשאינו מוטעם, החטוף (הקטן) סוגר הברה בשווא נח או בדגש כשאינו מוטעם (ואני מדלג על נַעְמִי וכד')].

ומצאתי בתרגום שפרבר בניקוד בבלי עליון שסימן קמץ שם הוא כעין ק מעל האות לעומת הפתח שהוא כעין ע

בקמץ חטוף מראה סימן - שהוא שווא נע יחד עם הקמץ (שווא נח אינו מסומן)

כלומר גם בניקוד הבבלי הבחינו בין הקמצים.

המעייין בשפתי כוהן של הרב ב"צ כוהן ז"ל יראה שכל קמץ רחב צריך לבטא A בפה קמוץ מי שקורא כך כל קמץ כמובן יגיד ויתר עז ע' A בפה קמוץ, אבל עדיין כל קמץ חטוף (קטן) כמבטא חולם ממש O לטיני.

⁸ א"ה. המקובל הוא שבדרך כלל משקל אפעול הוא בפועל יוצא ומשקל אפעל בפועל עומד. כלל זה אינו נכון כאשר עיין הפועל או למ"ד הפועל גרוניות כי אז השימוש הוא באפעל. כלל זה הוא רק על דרך הכלל, אין כל אפשרות להוכיח על פיו. וכמו שראינו לעיל כמה הוא מסתבך בדברי רבקה למה אֶשְׁפֵּל גַם שְׁנִיכָם.

אליהו

יואל בן-נון. ... נכבד מאד מנהגי אבותינו, אבל בעין פקוחה - במקום של שינוי מובן, המובן
הלשוני מכריע יחד עם בעלי המסורה מארץ ישראל, ולא הדבקות בכללי הדקדוק מספרד.
בברכה רבה

יואל בן-נון

ממני. מבחינה דקדוקית למי שרגיל לקרוא קמץ א לטיני אין כל הצדקה לקרוא עזו ב לטיני כמו
עזו. דישון ודישון הם כמו רות פרק ד

(כ) וְעִמְיַנְדָּב הוֹלִיד אֶת-נַחֲשׁוֹן וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת-שֶׁלְמָה:

(כא) וְשֶׁלְמוֹן הוֹלִיד אֶת-בָּעַז וּבָעַז הוֹלִיד אֶת-עוֹבָד:

היעלה על הדעת לקרוא שלמון - שלמה או להיפך?

אלה שתי מלים לאותו שם. וכנ"ל יונתן-יהונתן; יוסף יהוסף וכו'

אליהו

תגובה. שלום וברכה, בקשתם דוגמאות לשפול נושא ונשוא. אולי הדוגמאות דלהלן יענו על כך.

"וַתֵּשֶׁם בְּפוּךְ עֵינֶיהָ (מלכים ב, ט, ל) תחת "עיניה בפור".

"תִּקְרָעֵי בְּפוּךְ עֵינֶיהָ (ירמיהו ד, ל) תחת "עיניך בפור".

"וּבְחָבֵל תִּשְׁקִיעַ לְשׁוֹן (איוב מ, כה) תחת "וחבל תשקיע בלשונו".

במשנה פסחים פ"י מ"ג: "מטבל בחזרת", כלומר, אוכל החזרת בטיבול (פסחים קיד., תוד"ה
מטבל).

קינת "שבת סורו מני" לר"א הקליר (שו' 16): "פצו יערי חזיר" תחת "חזירי יער".

ממני. אינני טוב בוויכוחים, אנסה לעמוד על דבריו הנמרצים של יואל בן-נון נר"ו.

העברית הקדומה נחוצה מאוד להבנת המקרא ואף המשנה ולפרשנות.

מצד שני אין לשנות מסורות קריאה לפי מה שיוצא ממחקרים.

אינני יודע כרגע למה מתכוון על טיב המסורה הטברנית. אין ספק שדבריו נכונים, אך גם היא
מבחינה בין שני סוגי הקמץ. המתג או הגעיא, תפקידם מה שיהיה. ר"מ ברויאר מונה בספרו טעמי
המקרא ובסוף תנ"ך מוסד הרב קוק עשרה מיני געיא. ענייננו בגעיא או הברה הראויה לגעיא לפני
שווא. כשהיא מופיעה בהברת קמץ הוא מגלה שמדובר בקמץ רחב. כך מקובל בקהילות שהבחינו
במבטאם בין קמץ רחב לחטוף (ובהגדרה המקובלת בין "גדול" ל"קטן").

אינני יודע אם אמנם כל הגעיות נועדו רק על הפסקה קלה ורק למניעת הבלעה, ליואל פשיטא ליה,
לדידי מבעיא לי.

מוזר ורחוק? ומה בעניין מלים הבאות גם בחולם וגם בקמץ רחב לכל הדעות? קטון-קטן, מגדול-
מגדול! ושוב, לא רק מסורת ספרדית, גלוי לעין ששני הקמצים שונים מאוד זה מזה. האחד תנועה
"עצמאית" שבנטייה לפעמים הופך פתח או שווא; משנהו תולדת החולם החסר יחד עם תנועת
הקיבוץ [קָרְבֵן-קָרְבֵן, עֲזִי עֲזִי] (דברים דומים אפשר לומר ביחס בין השורק והקיבוץ).

וגם בכתר ארם צובה מנקד חטף-קמץ כדי לוודא שאינו נקרא קמץ רחב (או אולי כדי להראות
שהוא בהברה סגורה, ואולי להורות שהוא לשון ציווי) ירמיהו ב יב וְשִׁעְרֵי חָרְבֵי מְאֹד. מי לנו
טברני יותר ממנו!

לעניין לשון הדיבור, צָהָרִים נאמר "בלשון העם" צָהָרִים. אין בדעת מי להטיל על זה נידויים
וחרמות. אני מעדיף לומר בלשון הדיבור צָהָרִים, מי שרוצה לומר צוהָרִים לפי האקדמיה –
לא ינודה ולא יחרם! וגם לא מי שאומר צָהָרִים....

אוריאל. שלום רב,

א. אני ממליץ בחום להחזיק בבית עותק של תיקון קוראים חורב, המסמן היטב את הקמצים
הקטנים והשוואים הנעים.

ב. להלן מתוך הבטים ישנים. שימו לב למסקנת הרב אליהו לזין

כב ו אליהוא (הגיגים) לְכֹה-נָא אָרְה-לִי ; לְכֹה קָבֵה-לִי אֲתָו (פסוק יא) – 'א' קמוצה. 'ק' קמוצה.

שמא הקמץ בשניהם הוא קמץ חטוף? ראה גם 'ארו' בשירת דברה. 'תִּקְבְּנו'. 'וּקְבְּנו-לִי'
בהמשך. כל אלה תומכים בק"ק אצלנו. אבל ההסבר המלא טרם התפרסם. (נחו לספר
שכבר הזכרנו פה).

א"ה: כבר הזכרנו כמה פעמים, שאצלנו עדיפה השיטה המקובלת שאין קמץ חטוף (קטן) בהברה פתוחה. א.ל.

פרופ' אשר לאופר נר"ו. ב"ה נכבדי,

קמץ בניקוד הטברני מסמל תנועה אחורית חצי נמוכה [כ]. בעלי המסורה לא הבחינו כלל באיכות בין מה שאנו מכנים קמץ קטן וקמץ גדול (אין גם הבדל באיכויות מימוש הקמץ גם בהגיות האשכנזיות והתימניות).

בהגייה הספרדית יש הבחנה בין קמצים, והכלל הוא שכל קמץ מוטעם (כולל סימן המתג) הוא קמץ גדול. משום כך אין כלל ספק שבהגייה הספרדית יש לממש את הקמצים במילים אָרָה-לֵי ו קָבָה-לֵי כקמצים גדולים.

עוד בנושאי הגייה תוכלו למצוא באתר <http://pluto.huji.ac.il/~laufer>, ובייחוד בפריט מס' 50 :

50. "מימושי קמץ בימינו (כיצד יש לבטא מילים כמו נְעָמִי או תַעֲבָדִים?)", מחקרים בלשון יז-יח - ספר היובל לפרופ' אהרן ממן, האוניברסיטה העברית ירושלים, עמ' 361-386.

מבטא, א.ל.

יואל בן-נון. את מאמרו השופע דעת של (?) אשר לאופר על הגיית ה'קמץ' (בטעם או במתג), אפשר לתמצת בהנחות ובמסקנות הבאות:

1. העברית הקדומה אינה מענייננו, בפרט ביחס לנוסחי תפילה וקריאה בתורה.
  2. המסורה הטברנית איננה רלבנטית לדיון כי אינה מבחינה בין סוגי 'קמץ', וכולם אצלה בקמיצת הפה.
  3. שיקולי דקדוק פועלים לשני הכיוונים, ואין בהם כדי הכרעה כלשהי.
  4. המסורת דוחה את ההיגיון הלשוני - והמסורת הקובעת למבטא המבחין בין 'קמץ רחב' לבין 'קמץ קטן' היא המסורת 'הספרדית' (ואף רשב"ם).
  5. תיקוני סופרים מסברא הם עברה חמורה, וראוי לנדות עליה (כדברי רמב"ן).
- אילו היה אבי מורי, ד"ר יחיאל בן-נון ז"ל חי עמנו כיום, בוודאי היה מגיב באופן מסודר ושופע דעת, אולם אני אסתפק בכמה הערות קצרות (גם לזכרו של א"מ ז"ל) **א"ה. אנסה להעיר על סדר דבריו:**

1. העברית הקדומה היא בהחלט חיונית להבנת לשוננו העברית, ודווקא בדורות התחיה. **א"ה. לא הבאתי את אריכות עשרות העמודים של פרופ' לאופר, כמדומה שהויכוח על קריאת מלה מסוימת ולא על הבנת המקרא. וגם לא הבנת לשוננו.**

2. המסורה הטברנית היא המסורת העיקרית שלנו, מפני שהיא נתקבלה בכל תפוצות ישראל, והיא כוללת את סימון המתג והטעם - המתג איננו חלק מהמסורת הספרדית אלא מהמסורה הטברנית המשותפת לכולנו!
3. המתג במקורו איננו מורה בשום פנים על אופן קריאת ה'קמץ', בדיוק כמו המתג לפני חטף-פתח או פתח-סגול ("פֶּאֶשֶׁר"; בְּאֶמֶר); המתג מורה רק על הפסקה קלה למניעת הבלעה, וזאת היתה ההקפדה העיקרית של חכמי המסורה. **א"ה. לא דיברנו על המתג במקורו, אחרי שהגעתי (מתג) מראה לנו שיש לעצור לפני שווא נע - הרי לפי מסורת הדורות הקמץ שאחריו הופך להיות רחב.**

4. מוזר מאד ורחוק מדיוק של קריאה בתורה, לקרוא "גם קב לא תִקְבְּנוּ", כמו "לא תֵאָר את העם כי ברוך הוא", וכמעט בנשימה אחת (פעמיים) 'אארה לי' ו'קאבה לי', רק מפני מסורת ספרדית שנאלצה להתאים את מבטאה למסורה הטברנית (בכללים פשוטים). **א"ה. גם אם לא נקבל את המסורת 'הספרדית' במלים כמו נְעָמִי או יַעֲמָד, גם ננסח כלל בית-ספרי הפוך שחטף הקמץ מעיד שהקמץ שלפניו הוא קטן, אין זה עניין לארה לי קבה לי.**

5. להחיל את כל זה גם על לשון הדיבור נראה מופרך בעיני, ונידויים וחרמות אינם מענייננו בכל מקרה. ויהפוך ה' לנו את כל הקללות לברכה ולישועה.

מט כו לא ידוע למה הפרשה היא לפני הפסוק הזה ולא אחריו.

א"ה. שאלה מעניינת, אציגה נא את הפסוקים.

[כו] בְּרַכְתָּ אֲבִיךָ גָּבְרוּ עַל-בְּרַכְתָּ הוֹרֵי עַד-תְּאֲוֹת גְּבַעַת עוֹלָם תְּהִיִּין לְרֵאשׁ יוֹסֵף וְלִקְדָּד גִּזְרֵי אֲחִיו:
כאן פרשה פתוחה לפני שנגמרו ברכות כל הבנים. הפסק הפרשה צפוי בפסוק שאחריו. ובהמשך צוואת יעקב, מות יעקב ועניין קבורתו.

[כז] בְּנִימִין יָאָב יִטְרֹף בְּבֶקֶר יֵאָכֵל עֵד וְלַעֲרָב יִחַלֵּק שֶׁלֵּל: [כת] כָּל-אֵלֶּה שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנַיִם עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר-דָּבַר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר כִּבְרָכְתּוּ בְּרֶךְ אֹתָם:

נ ז וַיַּעַל יוֹסֵף יוֹסֵף עֲלֶה (צורת "קל"). **א"ה. יוסף עצמו עלה לא העלה אחרים.**

נ ט ויעל עמו (יוסף) העלה (צורת "הפעיל"), ולא כשמלמדים. **א"ה**, כדי להבין את כוונתו נתבונן בפסוק בהמשכו ויעל ויעל עמו גם רכב גם פרישים ויחי המחנה כבד מאד: ויעל עמו יכול להתפרש עליו ויעל עמו אע"פ שפותח בלשון יחיד. לדעתו כאן מתפרש שיוסף הוא שהעלה את הרכב ואת הפרישים. מהתרגום נראה כדבריו, וכן פירש רשב"ם.

מז כח הרב גור אריה צור לעומקו של מקרא ויחי יעקב. פירש"י, למה פרשה זו סתומה, לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו, נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם. דבר אחר, שבקש לגלות את הקץ לבניו, ונסתם ממנו. מסביר השפתי חכמים עניין הפרשה הסתומה: קבלה היא בידינו מעזרא עליו השלום שפרשת ויחי היא תחילת פסקא [כלומר פרשה בפני עצמה], ולא חדא פרשה עם וישב ישראל [שהוא הפסוק האחרון בפרשה הקודמת], ודרך פרשה סתומה שיעורה רוח ט' אותיות, כזה:

וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו' והכא כולה סתומה ואין בה רוח כלל. כזה:

וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה וגו'.

ושואל השפתי חכמים (וכן מביא הוא את שאלת המהרש"ל), הרי היא סתומה כביכול לא במקום הנכון, שהיתה צריכה להיות סתומה אחרי גויעת יעקב, או לפני שברך את בניו, או בתחילת פרשת שמות, שאז, כפירוש רש"י נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד, שהתחילו לשעבדם. ומתוך שהפרשה ניכרת כסתומה רק בתחילתה, ולא באמצעה. לכן סתומה בתחילתה.

ולתירוק זה צריך כביכול להגיה? ברש"י כאומר בפירושו: למה פרשה זו סתומה בתחילתה, אלא על שם סופה, שבסופה יסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד. ועדיין יש לשאול לתירוק זה, סוף סוף ויחי יעקב כתיב. וכיצד תדרש צרה מהמלה ויחי.

ולעומקו של מקרא, לגלות הצפון בפירוש רש"י, ללא צורך כלל בהגהה. יש לומר שעל ידי סתימת הפרשה מתבררות המלים ויחי יעקב כצרת השעבוד, למרות שנאמר ויחי יעקב.

כיצד: בסוף פר' ויגש נאמר וישב ישראל, ובתחילת פרשתנו נאמר ויחי יעקב. ומשום סתימת הפרשה ללא רווח כלל, יוצא אפוא, שפתיח הכתוב בישראל וסיים ביעקב:

כזה: וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גשן ויאחזו בה ויפרו וירבו מאד ויחי יעקב והשם ישראל בדרגה נעלה יותר מהשם יעקב, שישראל הוא העיקר ויעקב טפל לו, וישראל מורה על גאולה ויעקב על גלות.

יוצא איפוא שעל ידי הסמיכות יש כאן כעין ירידה בדרגה, מישראל ליעקב, ויורה הדבר על ליקוי המאורות וחשכת הגלות.

ובכך תובן שאלתו של רש"י למה פרשה זו סתומה, שבסתימתה ניכרת הירידה לחשיכה מאורה, ולגלות מגאולה.

ועל דרך הצח בדרך של אל תקרי. אל תקרי ויחי אלא ויהי. שח' וה' מתחלפות, ולמאן דאמר שאין ויהי אלא לשון צער [מגילה י:], יורה הדבר על צרת השיעבוד.

⁹ א"ה. עלינו להזהר מאוד בהגהות! אין לנו רשות להגיה בגלל כל קושי קטן או גדול בלשון. עדיף לציין שהלשון קשה, ולתרגם שאין קושי בלשון.

מז כט הרב גמליאל רבינוביץ נר"ו פירש רש"י: "אל נא תקברני במצרים – שאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גילגול מחילות".

ובספר מרפסין איגרי בפרשתנו, הקשו, וז"ל: אם מחמת צער גילגול מחילות ביקש יעקב שלא להיקבר במצרים, אם כן היה לו לבקש להיקבר בירושלים, ולא בחברון, שכן אמרו חכמים במסכת כתובות קיא ב "עתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים", ונמצא כי עדיין יהיה לו צער גילגול מחילות מחברון לירושלים?

א ותירצו שם בשם הרב ח.צ. פרבשטיין שליט"א, וז"ל: יש הבדל בין מתי חוץ לארץ למתי ארץ ישראל. ואכן אמת הדבר שבסוף כולם מגיעים לירושלים, אלא שמתני חוץ לארץ מתגלגלים גופותיהם בעפר לירושלים, ושם בירושלים מתקיימת בהם תחיית המתים. מה שאין כן מתי ארץ ישראל שאינם קבורים בירושלים, אלא בשאר ערי הארץ, תחייתם ויציאתם מהעפר מתקיימת במקום קבורתם, ואחר כך עולים הם לירושלים. ומה שאמרו חכמים בגמרא בכתובות "עתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים", הכוונה שהבצבוץ – הוא התחייה והקימה מהעפר, נעשית במקום הקבר בארץ ישראל, ורק אחר כך עולים לירושלים, ומתי חוץ לארץ צריכים להתגלגל עד ירושלים.

ולכך ביקש יעקב: "אל נא תקברני במצרים, שאין מתי חוץ לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות", ויעקב לא רצה שגופתו תתגלגל, אבל בחברון לא היה איכפת לו להיקבר, שאף שלבסוף בזמן תחיית המתים יצטרך להגיע לירושלים, מכל מקום הגופה לא מתגלגלת, ואין התחייה בצער. עכ"ל.

ב עוד תירצו שם בשם הרב יאיר ידידיה פחה שליט"א, וז"ל: כתוב בספרי המקובלים (על פי הגר"ב מוצפי בשם "רבי אברהם אזולאי" סבו של ה"חיד"א) שלעתיד לבוא יקומו האבות לתחייה במערת המכפלה, ויקחו אתם ביחד את כל הנפטרים הקבורים שם, ויעלו לירושלים. ואכן בעבר היו דורות רבים, שנהגו ביום השנה הראשון, לאסוף את עצמות אביהם, והיו מעלים אותם לפתח מערת המכפלה, ובחפירות שנעשו בעבר במערה, מצאו הרבה כדים עם עצמות מתקופת בית שני והלאה¹⁰.

והרי שהאבות הקדושים יקומו לתחייה במערת המכפלה, ולא יצטערו בכלל בצער גלגול מחילות. ולכך רצה יעקב להיקבר בחברון, ולא במצרים. עכ"ל.

ג הנה ב"כתבי האר"י"¹¹ זיע"א, מבואר, שיש מערה ממערת המכפלה עד לכותל המערבי, ובערב שבת אחרי חצות הולכים האבות במערה זו לכותל. **א"י**. *עד כמה שיש (??) אמת בשמועה זו, לא מסתבר שהכוונה למה שמכונה היום הכותל המערבי, קיר תומך של הר הבית. אלא לכותל המערבי של היכל בית המקדש מצדו החיצוני של קיר קודש הקדשים¹².*

אם כן הקבורים במערת המכפלה לא יתגלגלו בעפר המחילות, אלא יעלו במערה הכרויה בין חברון לירושלים, ללא הצער שיהיה לקבורים במצרים. והבן.

ד עוד י"ל בס"ד ע"פ מאמר חז"ל (פסיקתא רבתי פרשה א, ועוד) "עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל". ואם כן י"ל שהכוונה "עתידין צדיקים שמבצבצים ועולים בירושלים", היינו בכל ארץ ישראל, כולל חברון, ואתי שפיר. והבן.

א"י. *ברור שכל הנאמר כאן הוא בגדר פרפרת. למה אברהם אבינו לא קבר את שרה בירושלים? ולמה הוא רכש אחוזת קבר בחברון? ולמה יצחק קבר אותו שם? ולמה יעקב קבר את יצחק שם, זאת לאה?*

הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו

¹⁰ זה המנהג של 'ליקוט עצמות' שחוסך שטח קבורה רב מאוד, וזה עדיף על קבורה בקומות ואכמ"ל.

¹¹ כל ציון 'כתבי האר"י' ללא מקור ברור בכתבי הרב חיים ויטל ז"ל, או מקור ברור אחר הוא חסר ערך.

¹² יש קיר חיצוני של הבניין, אבל ההיכל היה מוקף תאים, והכותל שבצדו השני קודש הקדשים הוא בתוך התא.

[מט-ט] גֹּר אַרְיָה יְהוּדָה מְטָרָף בְּנֵי עֲלִיתָ כְּלַע רַבֵּץ כְּאַרְיָה וְכִלְבִּיא מִי יְקִימְנוּ: במדרש שכל טוב כתב: "מטָרָף בְּנֵי יוֹסֵף, שרצו אחיו להרגו. אתה יהודה, עלית וסילקת עצמך מאותו העון. וניקד ימטָרָף בתביר, לחלקו אמילת בני". ומבואר שגירסתו היתה: מְטָרָף בְּנֵי עֲלִיתָ. שהרי לא יתכן שיהא יתבירי ללא יטפחאי אחריו¹³. והרי יטפחאי מפסיק יותר מיתבירי. ונראה שהוכחתו מהטעמים היינו מזה שיש טפחא בתיבת יבני, ומה שכתב שיש תביר בימטָרָף, כוונתו שמזה שאין טפחא בימטָרָף אלא תביר, א"כ ממילא הטפחא היא בתיבת יבני, וזה מפסיק יותר מהיתבירי שבימטָרָף, וא"כ נמצא שתיבת יבני מחוברת לימטָרָף, ולא לתיבת יעלית שאחריה. והנה ברשב"ם כתב שיש מפרשים שפירשו כאן ולא ידעו מכוונת הטעמים, ואולי כוונתו לפירוש הנ"ל. ולא היה לרשב"ם את גירסתם בטעמים, ולכן הקשה עליהם. ואפשר שהרשב"ם הבין בפירש"י ג"כ כפירוש הנ"ל. אבל במנחת שי כתב דכיון שיש כאן יטפחאי, צ"ל דכוונת רש"י שמהאמירה של ימטָרָף, יבני – יהודה יעלית.

[כב] בֵּן פֶּרֶת יוֹסֵף בֶּן פֶּרֶת עֲלִי-עֵין בְּנוֹת צְעֵדָה עֲלִי-שׁוּר: כתב במדרש שכל טוב: יבנות צעדה. תיבה נקודה בשני חוטרין, ומושכים טעם קריאתה, להשמיע המלה בלשון רבות. כלומר בנות שְׁרֵי מצרים היו צועדות עלי שור – כלומר על החומות.

והנה ישני חוטרין היינו מרכא כפולה. ולכאורה כוונתו על תיבת יצעדה, שהיא מוטעמת במרכא כפולה. ומחמת זה מפרשים שהכוונה כאילו כתוב יצעדו לשון רבים, שכולן צעדו ולא רק אחת. וא"כ צ"ל שההטעמה של כל הקטע הזה הוא: בְּנוֹת צְעֵדָה עֲלִי שׁוּר: [שהרי תמיד לפני המרכא כפולה, יש ידרגאי. ואחר המרכא כפולה, יש תמיד טפחא]. ולפי זה מש"כ שהכוונה לשון רבות הוא בדרך דרש, שהרי בפשוטו של מקרא אין מקום לנתינת משמעות מחמת נגינת הטעם או שמו. אך קשה למה יש טפחא בתיבת יעלית, והרי עיי"ז מתחלק המשפט כך: בנות צעדה עלי, שור, ולמה יחלקו כך את המשפט הזה.

ועל כן נראה לפרש דכוונתו שתיבת יבנות מוטעמת בימרכא כפולה, ומש"כ ילשון רבות, אין כוונתו ללשון רבים של נקבות, אלא כוונתו הבנות החשובות – וכדפירש דהיינו בנות שְׁרֵי מצרים. ולפי זה הטעמים הם: בְּנוֹת צְעֵדָה עֲלִי-שׁוּר: [אולם זה דבר מחודש, שהרי לא מצינו מרכא כפולה אלא כשיש שני משרתים לטפחא, שהראשון הוא דרגא, והשני הוא מרכא כפולה. וכן מבואר בשיר על הטעמים שחיברו רבינו תם, שההיתכנות של ימרכא כפולה הוא כאשר יש שני משרתים ליטפחאי].

ופירוש הפסוק לפי הפיסוק הזה הוא: שהבנות צעדו, על החומות. ולפי הטעמים שלפנינו הפיסוק הוא: שהבנות, צעדו על החומות.

וידידי הגר"י הלוי שליט"א אמר כי אולי יש לפרש דכוונתו אינה לימרכא כפולה, אלא שלדעתו כתיב 'צעדה' בשני טעמים, גם מרכא וגם טפחא. [וזה קרוב לגירסתינו, שלגירסתינו יש יתגי ביצד"י]. [וכן מצינו שיש ימרכא וטפחא בתיבה אחת, בשיר השירים ה ו הַסְּבִי עֵינַיךְ מִנְּגִדֵי שְׁהֵם הִרְהִיבֵנִי]. וביאר בדרך דרש למה יש שני טעמים בתיבת יצעדה, וביאר דהיינו משום שהיו צועדות רבות.

ואף שישני חוטרין בכל מקום הכוונה ימרכא כפולה, אולי י"ל שזה טעות המעתיקים, דתחילה היה כתוב יתרי טעמי, והכוונה לשני הטעמים מרכא וטפחא. אלא שהמעתיק הבין שיתרי טעמי הכוונה ימרכא כפולה [וכמו שכהיום הספרדים קוראים לימרכא כפולה – יתרי טעמי], ולכן הוא שינה את זה לישני חוטרין שזה היה שמו של ימרכא כפולה במקומו. ולפי זה אין כל שינוי בפיסוק בין גירסתנו וגירסת הישכל טובי.

¹³ א"ה. נכון הדבר. מפסיק אחרון לפני אס"ף הוא טפחא, ולעתים הוא גם הטעם היחיד לפני אס"ף, במקום אחד מצינו מרכא לפי סילוק ללא טפחא. עמי מהרעשיתי לך ומה הלאתיך עגדה ב:.

א"ה. 'שכל טוב' הוא דרשן-פרשן על התורה. יש בו גם הסברים דקדוקיים, וסגנונו הוא דרשני. אם במקור קדום זה יש סתירה או מחלוקת לטעמים המקובלים העניין טעון בירור. זה מצאתי עליו ב'מכלול' (ויקיפדיה תורני).

מדרש שכל טוב הוא ביאור על ספר **בראשית** ו**שמות** שחיבר רבי **מנחם בן שלמה**, הספר יצא לראשונה על ידי **שלמה בובר**, אשר הוציא לאור מדרשים רבים. החיבור נקרא כך על שם הכתוב בספר **משלי**: "שכל טוב יתן חן, ודרך בגדים איתן (יג, טו)". מחבר הספר הוא רבי מנחם בן שלמה, כפי המופיע בספר עצמו בפרשת שמות פרשת בשלח פרק טו "אבל מי שאמר והיה העולם כל המדות טובות יש בו, לפיכך אני מנחם ברבי שלמה אשר חברתי שכל טוב לכבודו, אשירה לה' שהוא גבור". המחבר היה חי כפי הנראה בשנת **ד'תתצ"ט**,

קטע נוסף מידידנו הרב גור אריה צור נר"ו

נ יז ויבך יוסף בְּדַפְרָם אֱלֹוֹ

לעומקו של מקרא, יש לברר על מה בכה. כי התורה לא תדבר ברגשות¹⁴. ויש לומר שכאן נתפש יוסף בשררה על אחיו, והצטער על מידותיו שעד עתה היה בענוה, ועתה המליכוהו אחיו עליהם. ומכאן אמרו שהרבנות והשררה מקברת בעליה, ולכן

---

¹⁴ **א"ה.** אני משתומם על המראה! כמה מצוות אפשר לקיים רק ברגש! וכמה תיאורים מרגשים יש בתורה! ראיתי למשל מעשה רב חיים ברלין ז"ל שבסוף ימיו היה בירושלים, והוא היה קורא בעל רגש נפלא, וכשהיה קורא בציבור בראש השנה (אולי גם בפרשת השבוע) וגם את בן האמה לגוי אַשְׁמֵנָה (בראשית כא, יג), כי לגוי גדול אַשְׁמֵנָה (פס' יח) היה בוכה, ואמר שעיקר יניקת בני ישמעאל ממקראות אלה!

תשובת ידידנו. שוב אבהיר את דברי כעין ההבהרה בפרשת ויגש. "התורה לא תדבר ברגשות" מושמעות הדבר שהרגש אינו שולט על השכל, אלא מלוּבש במעטה שכלי, כגון: וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, שרצו לדונו בדיני התורה כדין רודף. וראך ושמח בלבו, שנתגבר הרגש על השכל לוותר לכמושה להיות המנהיג. וכן כולם. לא שאין רגשות לנפשות הפועלות, רק הרגשות לוטות במעטה שכלי. כגון ויכר יוסף את אחיו ויתגבר אליהם תרגם אונקלוס וְחָשִׁיב מֶה דְּמַלִּיל לְהוֹן. אולי קשה בעיניך הביטוי שהתורה לא "תדבר" ברגשות. אולי יקל לראות זאת מלשון דָּבָר אחד לדור. לומר שהנהגת התורה היא לא ברגש אלא בשכל. גם ואחבת את ח' אלקיך, למי שנשאר הדבר בגדר רגש בלבד, אין הדבר מחייב אותו לקיים מצוות. אלא רגש הידאה והאהבה מתלבש במצוות מעשיות ואין אוהב וירא בועט כמאמר חז"ל. ואותן מעט הפעמים שהרגש גבר, הרי כבר אמרו שמשכח תלמודו, או מונע דבר ה' ממונו, וכו'. וכן נמצא הוראה זו ברמב"ם שהמלמד צריך להעמיד פניו כועס. ולא שיכעס ממש. וביהונתן שנעצב אל לבו כי הכלימו אביו, הכלימו אביו שקרא לו בן נעות המרדנות, אך יונתן לא נכלם! כל השירות והתשבחות שדוד ריווה בהם להקב"ה, כי מינף את הרגש לדרגת השכל של אמונה ובטחון בה'. ומה שיהונתן נעצב אל לבו כי צד היה לו להיפרד מדוד. וגם כשנאלץ להיפרד ממונו הרי אמר לו לך כי שילחך ח' לשליחות הבאה. הרי שגם הוא מינף את צערו לשלוח את דוד לשליחותו למלך על ישראל. ואשר על כן הותירה התורה שבכתב את הרגשות להתגלות במדרשים, וגם שם לא מצינו את הרגש כשליט בעולמו. אלא לעולם תהיה ההוראה של חז"ל בהנהגה של מל"ך. ר"ת מלך: מח-לב-כבד. לא שאין כבד ואין לב ח"ו. אלא המח שולט עליהם. הוא המדבר קדמיהון. וזו כוונתי שהתורה לא תדבר - לא תנהיגו ברגשות, אלא כמוניע לגלות את אור השכל האלקי של הנהגת ה' בעולם, והוא יסוד האמונה אשר גם בעניינים בלתי נתפסים ובלתי הגיוניים השכל ינהיגו, וגם אם לא נדע מה נעשה, נאמין כי מאחורי הכל יש מחשבה טהורה של הקב"ה. הצער הפרטי לא עלינו לא עליכם יקבל הוראה של ברכת "דין האמות", והשמוחה לעומתה ם היא תקבל הוראה שכלית של הודאה בהשגחת ה' בדרך של "שהחינו".

ולכן בכל עת אשר נמצא רגשות בתורה, יש לחפש את השכל האלקי המלוּבש בהן. הבכי הוא דרך ההבעה של השכל. או צער הגלות או שמחת הגאולה או להראות האהבה שאנו רוחשים לזולתנו, אשר בתרגום היא רחמים, אולי יתפרש כהזדהות שכלית חיובית. ותהיה השנאה בהיפך העניין, או אולי כהקפדה [שכלית] על השנוא. כן נבין אהבת ה' כקירוב (ואוהב את יעקב) ושנאה כריחוק (ואת עשו שנאתי). וזה כוחו של יוסף, בפרשתנו, ללמדנו לשלוט ברגשות, ובכך להיות חמשיביר לכל הארץ. תודה לך העלאת השאלה, ועל שהסכמת ל"האזין" לדרשה הארוכה הזאת, אקוה כי הבהרתי דברי, בברכה עמוקה, גור-אריה צור.

נפטר יוסף לפני כל אחיו. ועל מידת הענוה ראוי לבכות ולהצטער, עד אשר תגיענו לשערי השמחה.

פִּן לְחֶכֶם וְיִחְכַּם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):
<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>
מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה
<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>
מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין
בהבטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
בכתובת: franklashon@gmail.com
© בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים ©